

NO. I

1996

A D A L Y A

ADALYA

SUNA - İNAN KIRAÇ
AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ

ANNUAL OF THE
SUNA & INAN KIRAÇ - RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Kurulu / Advisory Board Prof. Dr. Fahri IŞIK
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Doç. Dr. Havva YILMAZ
Yayın Yönetim / Editör Kayhan DÖRTLÜK

Çeviriler / Translations Doğan Türker
T.M.P. Duggan
Margaret Payne

Yazışma adresi / Mailing address Kaleiçi Barbaros Mah. Kocatepe Sokak 25
ANTALYA-TÜRKİYE

ISSN 1301 - 2746

İÇİNDEKİLER

Refik DURU

- Burdur Bölgesi Neolitik Çağ Mimarlığı ve Anadolu'daki Çağdaşları Arasındaki Konumu
Hakkında 1

Fahri IŞIK

- Pamfilya ve Anadolu Gerçeği 23

Sencer ŞAHİN

- Perge Kentinin Kurucuları ve Plancia Magna 45

Esin OZANSOY

- Malatas'ın Khronographia'sında Iustinianos Dönemi Doğa Olayları 53

Nevzat ÇEVİK

- Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası 61

S. Yıldız ÖTÜKEN

- Likya Ortaçağ Araştırmaları ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı 73

Kenan BİLİCİ

- Alanya Kalesi Kazısından Çıkan Bir Duvar Çinisi 87

H. Örcün BARIŞTA

- Antalya'nın Bazı Evlerinden Çalık Köşeler 95

Muhammet GÜÇLÜ

- XIX. Yüzyılın Sonlarında Antalya'nın İdari ve Demografik Yapısı 105

Giray ERCENK

- Hangi Murat Paşa? 111

Musa SEYİRCİ - Ahmet TOPBAŞ

- Antalya Yöresi Motifli Yörük Mezartaşları 115

Sencer ŞAHİN*

Hellen Kültürüne hayranlığı ile bilinen Roma İmparatoru Aelius Hadrianus İS. 124/125 yıllarında Atina'da *Panhelleneia* adı verilen bayramların kurulmasına önyak olmuştur¹. Bu bayramların amacı tüm Hellenlere yeni bir kültürel ortak bilinç sağlamak, İmparatorluğun doğu bölümünde ortak tarih ve kültür temeline dayalı politik bütünlüğü sağlamak였다. İmparatorluğun en büyük ve en önemli doğu bölümü ise Anadolu yarımadası idi. Hellen Dünyasının başkenti olarak kabul edilen ve Hadrian'ın en sevdiği kent imtiyazına sahip olan Atina'da kurulan Panhellen Birliğinin üyesi olma, burada kutlanacak bayramlara katılma, bunun imtiyaz ve prestijinden yararlanma hakkı ise sadece Hellen Soyundan (*γένος Ἐλλενικόν*) olduklarını kanıtlayan Anadolu kentlerine tanınmıştı². Kentlerin birliğe alınması dilekçelerin incelenmesi sonucu karara bağlanmakta ve Birliğe alınan kentlerin Hellen kökenli mitolojik kurucularının bronz heykelleri (*χαλκαῖ εἰκόνες*) Atina'da sütunlu bir galeride sergilenmekteydi: "Atinalıların koloni kentler diye tanımladıkları bronz (heykeller) ise sütunlu galeri önünde durmaktadır"³. Bu hususta en çarpıcı örnekleri iki Anadolu kenti, Menderes Magnesia'sı ile Kibyra kentleri hakkında kaleme alınmış Panhellen dekretleri vermektedir. Bu dekretlerin çevirileri şöyledir:

Magnesia⁴:

"*hayırı uğurlu olsun. Leukippos.⁵ Panhellenler tarafından alınmış olan karar: Mademki Menderes kıyısındaki Magnesialılar, Thessalia'daki Magnesialıların göçeden ahalisidir, Hellenlerin öncülerini olarak Asya'ya geçip orada yerleşmişlerdir, Ionlarla ve Dorlarla ve aynı soydan gelen Aiollarla sık sık dayanışma içinde olmuşlardır, Roma Halkı tarafından ise, onun müttefiki olarak yaptıkları hizmetler dolayısıyla, onurlandırılmışlar ve İmparator Titus Aelius Caesar Antoninus'un babası rahmetli Hadrian tarafından seçme hediyelere mazhar olmuşlardır - - - -*".

Kibyra⁶:

"*hayırı uğurlu olsun. Zeus Soter. Kibyralıların kenti, Ispartalıların kolonisi ve Atinalıların soydaşı ve Roma-dostu, ve Asya'nın seckin ve büyük kentleri arasında gerek Hellen soyundan olması, gerekse Romalılara karşı eskiden beri gösterdiği dostluğu ve iyiniyeti bakımından Hellas Birliğinin en temayüz etmiş bir (üyesi) olarak; rahmetli Hadrian tarafından (ihsan edilen) büyük onurlar için yaptığı adak nedeniyle ve Panhellen Birliği kararı uyarınca Panhellen topluluğuna üye kaydedildiği için, tanrıçaya adadı*".

Bu dekretler Eskiçağ Anadolu kentlerinin, devrin dünya hakimi Roma imparatorlarının ihsanlarından yararlanma, Atina'da kutlanan Panhellen Bayramlarına katılma ve, Hadrian'ın

* Prof.Dr. Sencer Şahin, Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Başkanı - ANTALYA.

1 Panhelleneia'nın kuruluşu ve tarihi hakkında bk. S. Follet, *Athènes au IIe et IIIe siècle* (Paris 1976) s. 115 ve 129.

2 Hadrian'ın Panhellen politikası hakkında bk. W. Weber, *Untersuchungen zur Geschichte Hadrians* (Leipzig 1907) s.272 vdd.; a. y., Cambridge Ancient History XI (1936) 320 vd.; J. H. Oliver, *The Ruling Power* (Transact. Amer. Philos. Soc., N.S. 43.4. Philadelphia (1953) s. 891 dn. 19 ; Follet, op. cit.107 vdd. ve son olarak S. Walker, "The World of the Panhellenion I", *JRS* 75, 1985, 78 vdd.; ayrıca J.H.M. Strubbe, "Gründer kleinasiatischer Städte", *Ancient Society* 15–17, 1984–1986, s. 280 vdd.

3 Pausanias I, 18, 6 (bk. aş. s. 47).

4 Dittenberger, OGIS 503: ἀγοθῆι τόχηι· Λεύκιππος· | [ψήφισμα] τὸ γενόμενον ὑπὸ τῶν Παιανελλήνων | [ἐπειδὴ Μάγνητες οἱ] πρὸς τῷ Μαιανδρῷ ποταμῷ, ἄποικοι | [ὄντες Μαγνήτων] τῶν Θεσσαλίᾳ, πρῶτοι Ἐλλήνων || [διαβάντες εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ κατοικήσαντες, συνα|[γωνισάμενοι δὲ] πολλάκις "Ιωσι καὶ Δωριεῦσι καὶ τοῖς ἐ[κ τοῦ αὐτοῦ] 'Ρωμαίων δι' ὅς ἐποίσαντο συμμα[χίας πρὸς αὐτὸν καὶ δωρεῶν ἔξαιρέτων τυχόντες ύπ[πο]θεοῦ 'Αδριανοῦ, πατρὸς Τίτου] Αἰλίου Καίσαρος | [Ἄντοκράτορος Ἀντωνεῖνου τὰς - - - - -.

5 Meander (Büyüük Menderes) kıyısındaki Magnesia'nın Tesalyalı esfanevi kurucusu; bk. Der Kleine Pauly 3 s. 596,1.

6 [όγ] αθῆι τύχηι· Ζεὺς Σωτήρ· | ἡ Κιβυρωτῶν πόλις, ἄποικος Λ[α]κεδαιμονίων καὶ | συγγενής Ἀθηναίων καὶ φι[λο]ρωματίος, καὶ | αὐτὴ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐλλάδος [ἐν ταῖς μάλισται] || ἐνδόξοις ω̄στα καὶ μεγάλαις [τῆς Ἀσίας πόλε]||σιν διὰ τὸ γένος Ἐλλην[ικὸν ὃν | πρὸς 'Ρωμαίους ἐκ παλαιοῦ φι[λίαν καὶ εὔνοι]||αν καὶ διὰ τὸ εὐξῆσθαι τειμᾶ[ται]ς μεγάλαις ὑπὸ] | Θεοῦ Ἀδριανοῦ, ἀνέθηκε

buyruğuya bunun bir şartı olan, Yunan soyundan gelme şerefine erme uğruna nasıl bir yarışa girdiklerine açık örneklerdir. Oysa, birliğe uydurma mitolojik hikayelerle üye olan kentlerin bazlarının, örneğin Kibyra gibi, isimleri bile Yunan soyundan gelmediklerini göstermektedir⁷. Perge de keza bunlardan biridir ve kentin kökeninin Mopsos, Kalchas v.b. gibi Truva kahramanlarından çok daha eskiye gittiği yazılı bir Hittit belgesiyle kanıtlanmıştır. Söz konusu belge 1986 yılında Boğazköy'de bulunan bronz bir levha üzerinde Hittit kralı IV. Tuthalijas (İÖ. yak. 1265-1215) tarafından kaleme alınmış bir anlaşma metnidir. Bu anlaşmada Tuthalijas ülkesinin sınırlarını, Tarhuntassa ülkesi kralı Kurunta'ya karşı belirlemektedir. H. Otten⁸, Hittitçe sınır anlaşmasının son paragrafini söyle çevirmektedir:

“Saranduwa sahasından itibaren ise ona deniz sınırıdır, Parhâ kenti bölgesinden itibaren ise Kastaraja ırmağı sınırıdır. Ve eğer Hatti kralı bunlara karşı sefere çıkarsa ve Parha ülkesini silah yoluya ele geçirirse, keza bu (kent) de Tarhuntassa kralına ait olacaktır”⁹.

İki ülke arasındaki sınır şu halde Akdeniz'den Kuzeye doğru Kastaraja ırmağını takip etmekteydi. Otto haklı olarak Kastaraja ırmağını antik Kestros, yani bugünkü Aksu ile, Parha kentini ise antik Perge ile özdeşleştirmektedir.

Buna göre Perge'nin varlığı kesinlikle Yunanlı kolonistlere değil, Anadolu'nun en eski yerli halklarına dayanmaktadır. Hatta daha Hellenistik devirde bile Pamphylia halkı, karışık etnik yapısı (*μειζέλληνες*) dolayısıyla Hellen soyundan sayılmamaktaydı¹⁰. Bununla beraber, gerek çok sayıda mevcut Pamphylia lehçe yazıntıları¹¹, gerekse bazı sikke¹² ve sunu yazıntılarında¹³ tanrıça Artemis'in isminin aynı lehçe ile yazılmış olması, Perge ve çevresinde oldukça eskiye giden Yunan unsuruna işaret etmektedir. Ne var ki bunlar, İÖ. 13. yy.'dan daha derine inen Perge tarihi karşısında çok yeni sayılırlar. Hal böyle iken Hadrian devrinde bu kentin kuruluşu da, yukarıda izah edilen sosyo-ekonomik nedenlerle, hem de çok abartılı biçimde, Yunan mitolojisinin sisli-gizemli perdesi arkasına itilmiştir.

Bunu böylece belirttikten sonra, Perge'nin ünlü kadını Plancia Magna'nın bir eseri olan kent kurucularına ilişkin betimsel programının bugüne kadar çözümsüz kalmış bazı sorunlarını da burada ele almak gerekmektedir.

Perge ören yerinde uzun yıllar A. M. Mansel tarafından sürdürilmiş kazılar sonucunda, kentin güney girişindeki Hellenistik kuleler arkasındaki oval avlunun Plancia Magna tarafından bir tanrılar ve kahramanlar salonuna dönüştürüldüğü¹⁴ ortaya çıkmıştır. Oval avluyu doğu ve batıda çevreleyen karşılıklı duvarların herbirinde yedi alt ve yedi üst olmak üzere ondörder adet niş bulunmaktadır. Bunlardan alttakiler (sonradan ilave edilen yedinci niş hariç) eşit yükseklikte ve örülerek yapılmış orijinal nişler olup, üsttekiler değişimli olarak üç yüksek ve kemerli, dört alçak ve dört köşe nişten oluşmak üzere duvar bloklarına sonradan oyulmak suretiyle yapılmışlardır.

7 Strabon'a (13, 631) göre Kibyra Lidyalılar tarafından kurulmuş, daha sonra Pisidyalılar tarafından iskan edilmiştir. Kibyra'nın kendini Ispartalılara (Lakedaimonlara) dayaması keza Hadrian'ın Panhellen politikasıyla ilişkili içindedir.

8 H. Otten, Die Bronzetafel : IX. Kazı Sonuçları Toplantısı I, 1987, s. 271 vdd.; a.y., Die 1986 in Boğazköy gefundene Bronzetafel (Innsbruck 1989), s. 19; a.y., Die Bronzetafel aus Boğazköy. Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV. (Wiesbaden 1988) s. 13 § 8, Z.61 vd.

9 Almanca'sından çeviri.

10 Ephorus, FGrHist 70 F 162.

11 Pamphylia lehçe yazıntıları için bk. Cl. Brixhe, Corpus des Inscriptions dialectes de Pamphylie, in: Cl. Brixhe - R. Hodot, L' Asie Mineure du Nord au Sud. Inscriptions inédites (Nancy 1988) s.167-234.

12 Örneğin krş. V. Aulock, Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, nr. 4649/50; BMC X nr. 15-20 (İÖ. 3. yy.).

13 Epigr. Anat. 11, 1989, s. 97 vd. nr. 1.

14 Kentin güney kesiminde ele geçen bazı arşitrav yazıntıları, Hellenistik kapı civarındaki ilk (?) yapısal değişikliklerin Claudius devrine ait olduğuna işaret etmektedir. Durumun arkeolojik yönünden de açıklığa kavuşması, Selma Bulugrulu'nun (İstanbul) burada sürdürdüğü arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucunda mümkün olacaktır.

15 Perge'nin mitolojik kurucuları hakkında bk. R. D. Barnett, JHS 63, 1953, 141-143; Mansel, Belleten 86, 1958, 236/7; D. Rewars, JHS 78, 1958, 57; A. Pekman, Perge Tarihi (History of Perge) [Ankara 1973] s. 8-16 (Türkçe) ve 60-68 (İngilizce); G. Bean, Turkey's Southern Shore 52; W. Leschhorn, Gründer der Stadt (Stuttgart 1984), s.383 vdd. P. Weiss, Würzburger Jahrbücher 10, 1984, 181-182; J.H.M. Strubbe, "Gründer kleinasiatischer Städte", Ancient Society 15-17 (1984-1986), 274 vdd. (Mopsos hakkında). T. S. Scheer, Mythische Vorväter zur Bedeutung griechischer Heroenmythen im Selbstverständnis kleinasiatischer Städte (München 1993) s. 187-199.

Bu oval avluda kazılar sırasında dokuz adet üzerlerinde kent kurucularının nominatif halde isimlerinin yazılı olduğu heykel kaidesi ele geçmiştir. Bunlardan yedi tanesi mitolojik, iki tanesi ise tarihi-çağdaş kurucuların isimleridir. Yazılı heykel kaidelarının bu kadar yüksek sayıda ele geçmiş olmalarına karşılık, bugüne kadar tek bir kurucu heykeline rastlanmaması dikkat çekicidir. Buna karşılık aynı avluda Hermes, Apollon, Aphrodite Pan ve Dioskurlar gibi birçok tanrıların mermerden heykelleri bulunmuş, ancak bunların da tek bir yazılı kaidesi ele geçmemiştir. Bu tezatlı durumun nedeni kuşkusuz mermer tanrı heykellerinin kaidesiz olarak doğrudan nişler içine konmuş, kurucu kahraman heykellerinin ise bronzdan döküllererek nişler içindeki kaideeler üzerine raptedilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bronz kurucu heykelleri büyük bir olasılıkla daha antik çağda eritilerek başka amaçlar için kullanılmışlardır. Bu heykellerin bronzdan yapıldığına ilişkin başka önemli ipuçları da vardır. Bunlardan ilki antik bir kaynaktır. İS.2. yy. ortalarında yaşamış olan Pausanias, seyahatleri sırasında panhellenik amaçlarla yapılip Atina'ya gönderilip orada teşhir edilen kurucu heykellerini (*ktistai*) yerinde görmüştür ve makalenin başında da belirtildiği gibi, aynen söyle demektedir (Paus. I, 18,6): *χαλκαῖ* (scil. εἰκόνες) δὲ ἐστᾶσι πρὸ τῶν κιόνων ἄς Ἀθηναῖοι καλοῦσιν ἀποίκους πόλεις “Atinalıların koloni kentler diye tanımladıkları bronz (heykeller) ise sütunlu bir galeri önünde durmaktadır”. Panhellen Birliği’ne üye kentlerin Atina’ya gönderdikleri kurucu heykelleri bronz olduğuna göre, bunların ilgili kente kalan örnekleri de aynı maddeden imal edilmiş olsalar gerekti. Bu hususta Perge’deki heykel kaideeleri üzerinde de kesin denebilecek izler mevcuttur. Çünkü yazılı kaideeler üzerinde, metal heykel ayaklarının raptedilmesine yarayan yuvarlak ve dört köşe derin döküm oyukları mevcuttur. Bu oyuklar, metal heykellerin zorla sökülmESİ sırasında tahrip edilmiştir.

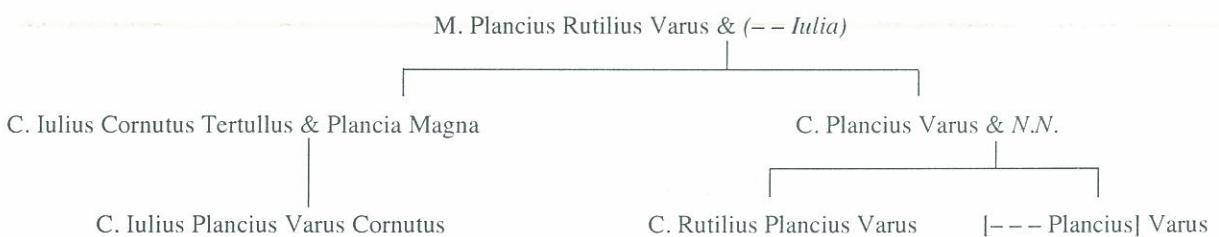
Oval avlu duvarlarında mevcut yirmisekiz nişin yarısında Tanrı diğer yarısında ise *ktistai* (kurucu) heykelleri duduğu varsayımdan hareket edersek, kurucu heykellerinin sayısının ondört olması gereklidir. Ele geçen heykel kaidesi sayısı dokuz olduğuna göre, henüz beş adet *ktistai* heykel kaidesi eksiktir. Eğer her gruptaki *ktistai* sayısının eşit olduğunu kabul edersek (7 + 7), mitolojik *ktistai* sayısının ele geçen yedi adet kaideyle tamam olduğunu kabul etmemiz gerekdir¹⁵. Eksik olan şu halde beş adet tarihi-çağdaş kurucu heykel kaidesidir. Çağdaş kurucuları görünüşe göre Plancia Magna bizzat saptama yetkisine sahipti. Kazılar sırasında bulunan iki adet kaideeden birinin üzerinde babasının (M. Plancius Varus) diğerinin üzerinde ise kardeşinin (C. Plancius Varus) isimleri okunmaktadır. Burada zikre değer diğer bir husus ta, Plancia Magna’nın çağdaş *ktistes’leri* “İkinci kurucu” (*δεύτερος κτίστης*) ya da “Yeni kurucu” (*νέος κτίστης*) olarak değil, anakronik bir tarzda ve herhangi bir ilave yapmadan, tipki mitolojik kurucular gibi, salt *κτίστης Περγαῖος* olarak düşünülmüş olmasıdır. Edinilen izlenim odur ki, Plancia Magna mitolojinin sis perdesi arkasında kaybolan has Yunan asıllı ced kurucuların karşısına, onlarla eşit düzeyde, çağdaş ve tarihi, Yunan-Roma asıllı bir ‘kurucular nesli’ yerleştirmek istemiştir. Bilindiği üzere ve Latin isimlerinden de anlaşılacağı gibi, Plancia Magna’nın baba tarafı İtalik bir soydan gelmekte olup, büyük bir olasılıkla İtalya’daki *Pollia tribus*’una kayıtlı idi¹⁶. Oval avlunun nişlerinde, büyük bir olasılıkla, yedi adet Yunan asıllı mitolojik kurucu ve yedi adet İtalik-Perge’li tarihi kurucu heykeli karşı karşıya durmaktadır.

Plancia Magna çağdaş kurucuları, görünüşe göre, kendi ailesi içinden seçmiştir. Bunun için en önemli işaret, iki heykel kaidesi üzerinde duran isimdir: M. Plancius Varus ve C. Plancius Varus. İlkı Plancia Magna’nın babası, ikinci ise kardeşidir. Perge’nin en büyük velinimeti sayılan Plancia Magna’nın bizzat kendisini de kentin kurucuları listesine almış olmasına, sanımcı, ‘kesin’ gözüyle bakılmalıdır. Diğer dört çağdaş *ktistai’ı* saptamak ve Plancia Magna’nın *ktistai* konusundaki zihniyetini anlamak için, ailesinin yapısına kısaca bir gözatmak gerekmektedir:

16 Bu hususta bk. S. Şahin, “Studien zu den Inschriften von Perge III. Marcus Plancius Rutilius Varus und C. Julius Plancius Varus: Vater und Sohn der Plancia Magna”, Epigr. Anat. 27, 1997.

17 Bk. Şahin, age.

Perge'de 1969'lu yılların tiyatro buluntuları arasında ele geçen bir arşitrav yazıtısı, babasının tam isminin *Marcus Plancius Rutilius Varus* olduğunu göstermiştir¹⁷. Tiyatro binasını inşa ettirdiğini sandığım bu Roma senatörü için *Rutilius* ismi yeni ortaya çıkmış olup, isimlerinde aynı bütünleyici ögeyi taşıyan diğer Pergeli kişilerin identifikasiyonu için de önem taşımaktadır. Bu zat adına Perge'de *enneatekik* (dokuz yıl aralıklı) *Themis Vareios* denilen bir bayram da kutlanmaktadır¹⁸. Marcus Plancius Rutilius Varus'un bir kızı, *Plancia Magna*, bir de oğlu, *C. Plancius Varus*, bulunmaktaydı. *Plancia Magna*, Pergeli *Iulii Cornuti* ailesinden senatör *C. Iulius Cornutus Tertullus* ile evli idi. Bu senatörün Perge'deki etkinlikleri hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur. Her ne kadar bir *Agon Tertulleios* "Tertullus şenliği" bir 3. yy. yazıtı aracılığı ile belgelenmiş ise de, söz konusu şenliğin kurucusu olarak, bu zatın yanısıra, konsül mertebesinde yine Pergeli bir başka senatör Tertullus ta söz konusu olabilmektedir¹⁹. *Plancia Magna*'nın *C. Iulius Cornutus Tertullus* ile evliliğinden bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir: *C. Iulius Plancius Varus Cornutus*, Hadrian devrinde Kilikya askeri valisi (legatus Augusti) olan bu senatör, dedesi adına kutlanan *Themis Varios*'un 6. kez kutlanışına hamilik yapmış, Halk Meclisi ve Kent Senatosu tarafından kentin 'patronu ve velinimet'i ($\piάτρων καὶ εὐεργέτης$)²⁰ olarak onurlandırılmıştır. Annesi ise oval avluda onun adına bir ithaf yazıtısı kaleme almıştır. *Plancia Magna*'nın kardeşi *C. Plancius Varus*'un ise Perge'de güney hamamında en azından zengin bezemeli bir *alipterium* 'yağlanması' yeri yaptırdığını biliyoruz²¹. İtalya'da Villa Tiburtina'da ele geçen ve arkalı önlü yazılmış bir levhadan arta kalmış üç adet parçanın tarafımdan yeniden ele alınarak incelenmesi sonucunda, yalnız *Plancii Vari* ailesinin İtalya'da *Pollia tribus*'undan geldikleri ortaya çıkmamış, aynı zamanda ailenen diğer iki ferdinin de isimleri saptanabilmiştir. Bunlardan birinin ismi *C. Rutilius Plancius Varus* olup, diğerinin isminden sadece — *Varus* kısmı artakalmıştır. Bu iki zat büyük bir olasılıkla kardeş olup *C. Plancius Varus*'un oğullarıdır²². İlk ismi anılan kişi, yazıtın tamamlanabilen kısımlarından anlaşılıabildiği kadar, Tibur'daki Hadrian villasında bir onur anıtı yaptırmış ve bunu kuze ni Kilikya askeri valisi *C. Iulius Plancius Varus Cornutus* ile Senato eyaleti Kıbrıs'ta yüksek bir devlet memuriyetinde bulunan kardeşi — *Varus'a* ithaf etmiştir. Ailenin Roma aristokrasisine dahil ve tüm imparatorluk içinde en yüksek düzeyde aktif yedi üyesi bulunduğu böylece öğrenmiş oluyoruz. Ailenin bu çerçevedeki soy çizelgesi şöyle olmaktadır²³:

18 Bk. Şahin, age.

19 Bk. *Inscriften von Perge* (yazar tarafından yayına hazırlanıyor), nr. 194.

20 Bk. Şahin, age. (dn.16)

21 S. Şahin, *Inscriften von Perge*, nr.55.

22 Ayrıntılı olarak bk. Şahin, age. (dn. 16).

23 Ailenin ayrıntılı soy çizelgesi için bk. Şahin, age.

24 Bithynia'daki Nikaea'nın (bugün İznik) Roma çağlığı kapsındaki Hadrian devrine ait yazıtlarda, olasılıkla yine Panhellen programı ile ilişkide, kentin mitolojik kurucusu olarak iki isim verilmektedir: Dionysos ve Herakles: bk. S. Şahin, İznik Müzesi Antik Yazılılar Kataloğu I [İ. K. 9 Bonn 1979] nr. 29 ve 30a; ayrıca c. II,3 (*Testimonia*) [İ. K. 10, 3 Bonn 1987] s. 10 T 11 ve s. 54 vd. T 32–32a.

Görünüşe göre Plancia Magna ‘*ktistai*’ seçimi konusunda ailesinin yedi aktif üyeden oluşan bu tablosundan hareket etmiştir. Panhellen Birliğine katılmak için Yunan kökenli bir tek mitolojik ceddin gösterilmesi kâfi gelirken (bk. yukarıda Magnesia ve Kibyra örnekleri²⁴), “niçin yedi adet?” sorusunun sırrı da, sanıyorum, Plancia Magna’nın, babası ve kendisi yanı sıra, tüm yakın aile fertlerini bu çağdaş *ktistai* grubu içinde toplamak istemiş olmasında saklıdır. Yani Plancia Magna Panhellen üyeleri çerçevesinde ortaya çıkan ‘*ktistai*’ seçim ve betimleme programını kendi aile bireylerinin sayısal ve sosyal yapısından esinlenerek düzenlemiş olsa gerektir.

‘*Ktistai*’ konusunda daha geniş düşünme olanağını oval avluda ele geçen heykel kaidelarının bizzat kendileri vermektedir. Kaideerde ilk göze çarpan husus, bunların değişik boyutlarda, yani değişik yükseklik ve genişlikte, oluşlardır. Bunun nedeni ilk bakışta taşların ön yüzlerinde taşıdıkları yazıtların uzunluk ya da kısılığı ile ilişki içinde aranabilir. Ancak, kısa bir kontrol böyle bir ilişkinin mevcut olmadığını kesinlikle ortaya koymaktadır. Çünkü, örneğin Labos ve M. Plancius Rutilius Varus'a ait kaide er büyük ölçülere sahip olmakla beraber, taşıdıkları yazıtlar (Labos üç satır, Plancius Varus dört satır), en küçük kaidelarından bir olan Makhaon'un kaidesi üzerindeki yazıtta (altı satır) çok daha kısadır. Şu halde sebep başka bir sahada aranmalıdır. Benim kanımcı, kaide üzerindeki kurucu heykelleri, kent ve Plancia Magna için taşıdıkları anlam ve önem derecelerine göre, ve üzerinde durdukları kaideerin cüssesiyle orantılı olarak farklı büyülüklükte yapılmışlardır. Oval avlunun yan duvarlarındaki üst bölüm nişlerinin farklı yükseklikte oluşu da (bk. yukarıda s. 46), sanımcı, bu ilişki içinde değerlendirilmelidir. Konuya bu görüş çerçevesinde ele aldığımızda, mitolojik kurucu heykelleri arasında Labos'a ait kaide 0,77m yüksekliği ve 0,81m genişliği ile derhal göze çarpmaktadır. Bunu 0,60 yükseklik ve 0,76/77m genişlikle Rixos ve Minyasinkiler izlemektedir. Geriye kalan diğer dört kaidein yükseklikleri keza 0,60m olmakla beraber, genişlikleri (0,58–0,60m) Rixos ve Minyasinkilere kıyasla göze çarpar biçimde dardır.

Şu halde Labos, diğer altı mitolojik *ktistai* arasında merkezi bir öneme sahip görülmektedir. Büyük bir olasılıkla Labos'un heykeli ortadaki yüksek, üstü kemerli nişte durmaktadır. Bu mitolojik kahraman adına Perge'de eskiden beri bir bayram kutlanmış olması da kent için taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Zira, kaide üzerindeki ἀφ'οῦ Λά[βεια]²⁵ “Labeia (şenlikleri) O'ndan (gelir)” ifadesi de, bu bayramların Plancia Magna'nın düzenlemelerinden çok önceye gittiğine işaret etmektedir.

Labos'un iki yanındaki dörtköşe alçak nişlerde ise daha az öneme sahip ve dolayısıyla daha küçük boyutta yapılmış mitolojik *ktistai* heykelleri durmuş olsa gerekti. Bunlar için örneğin, Machaon ve Mopsos söz konusu olabilirler. Perge Akropolünde Zeus Machaonios adına bir de tapınak bulunmaktaydı. Mopsos ise Perge'de önemi olan tanrı Apollon'un oğluydu. Bundan sonra gelen üstü yine kemerli yüksek nişlerde, Perge için önemi ve özelliği olan diğer iki mitolojik *ktistai*'nın heykelleri durmuş olmaliydi. Kaideerin büyülüğu gözönüne tutulursa (bk. yukarıda), Rhixos ve Minyas'ın heykellerini bu nişlere yerlestirebiliriz. Perge yakınlarında Rhixos'tan kalma bir ayak izi olduğuna inanılmaktaydı. Kaide üzerindeki yazıt ἀφ'οῦ 'Ρίχου Πούς “Rhixos-Ayağı O'ndan (gelir)” ifadesini taşımaktadır. Gerçekten de, Rixos'un heykel kaidesinin üst yüzü incelendiğinde, kahramanın ayakla ilgili bir özelliğe sahip olduğu hemen anlaşılmaktadır. Zira, diğer kaideerdekinin aksine, burada, metal dökme oyuklarının yanısına, bunları da içine alan her biri yak. 0,45m boyunda ayak şeklinde derinleştirilmiş iki çukurun bulunduğu görüyorum. *Rhixou-Pous* kuşkusuz çevre coğrafyasında doğal bir oluşuma izafeten yapılmış bir yakıştırma olup²⁶, yeri büyük bir olasılıkla Perge'nin güneyinde deniz kıyısında aranmalıdır. Zira *Stadiasmus maris magni* Side'den sonra *Eurymedon*'un (bugünkü Köprü

25 Taş üzerinde silinmiş durumda bulunan bu sözcüğün Λά[βεια] olarak tamamlanması yendir ve İS. 3. yy'a ait bir atlet yazıtında geçen τὴν (Θέμιν) ἐπὶ Λαβίῳ ifadesine dayanılarak yapılmıştır.

26 Anadolu'da halk arasında bu tür yakıştırmalar hâlâ mevcuttur. Örneğin Elbistan yöresinde Ceyhan nehrinin kaynaklarının bulunduğu yerde kayadaki doğal bir şekil halk arasında Hz. Ali'nin ayak izi olarak bilinir.

27 Geographi Graeci Minores I 489, 219-220.

Çayı) denize döküldüğü yerde *Kynosarion* diye bir yer adı vermekte, bundan 60 stadion batıda *Kestros* ırmağından (bugünkü Aksu) ve Perge'den bahisle, ırmağın denize döküldüğü yerin az batısında *Rhouskopos* adında bir yeri zikretmektedir²⁷. Bu *Rhouskopos*, büyük bir olasılıkla, *Rhixou-Pous* ile aynı yerdir²⁸.

Geriye kalan uçlardaki dört köşe iki alçak niş içinde ise olasılıkla Kalchas ve Leontes'un heykelleri durmaktadır.

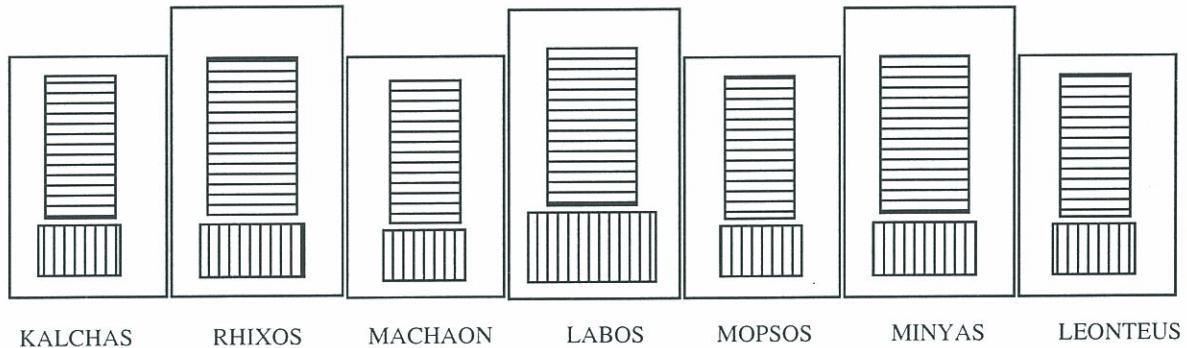
Karşı duvardaki üst nişlerde de keza buna benzer simetrik bir düzenlemeye çağdaş kurucu heykelleri için düşünmek gerek. Yukarda da dephinliği üzere, bu kurucuların sadece ikisinin heykel kaidesi elimizde mevcuttur. Bununla beraber, M. Plancius Varus'un ismini taşıyan kaidenin ölçülerinin hemen hemen Labos'unkine denk olduğu çarpıcı biçimde görülmektedir. Büyük bir olasılıkla bu zatin heykeli, Labos'unki gibi, ortadaki üstü kemerli yüksek nişte durmaktadır. Esasen bu, Plancia Magna'nın aile hiyerarşisi göz önünde tutulduğunda da, normaldir. M. Plancius Varus'un statüsü bir başka açıdan da Labos'unkiyle kıyaslanabilemektedir. Zira, tipki Labos için olduğu gibi, Perge'de Plancius Varus adına da bir bayram, yani bir *Themis Vareios* kutlanmaktadır. Hatta 3. yy.'da her iki bayramın birlikte kutlandıklarına bir atlet yazısı sayesinde tanık olmaktadır: - - νεικήσαντα τὴν πάτριον μεγάλ[ην] Θέμιν ἐννεαετηρίδα, παλ[αί]σαντα καὶ τὴν ἐπὶ Λαβίῳ κτλ. "dokuz yılda bir yapılan tradisionel büyük bayramda ve Labios adına kutlanan bayramda güreste yendiği için vdd.". Buradaki τὴν πάτριον μεγάλ[ην] Θέμιν ἐννεαετηρίδα ile ifade edilen bayram kuşkusuz *Themis Vareios*'tur (bk. yukarıda). Bütün bunlar, bu iki ktistai'ın ondört ktistai arasında merkezi konumda olduklarını göstermektedir.

C. Plancius Varus'a ait kaidenin ölçülerini Rhixos ve Minyaskileri karşılamaktadır. Şu halde bu zatin heykeli babasının sağ ya da solunda yüksek, üstü kemerli nişlerden birinin içinde durmuş olsa gerekti. Bu hususta bir ipucu yakalamak, Plancia Magna tarafından oğlu C. Iulius Plancius Varus Cornutus'a ithaf ettiği yazıtın buluntu yeri göz önünde tutulduğunda belki mümkün olabilir. İthaf mermer bir levha üzerine yazılmıştır²⁹. 15 parçaaya ayrılmış vaziyette ele geçen bu levha ya da levhaların buluntu yeri için sadece "Ana girişin kuzeyi" ifadesi kullanılmıştır. Buna göre parçaların buluntu yeri olarak, oval avlunun güney çıkışına yakın bölümü düşünülebilir. Bu durumda, büyük bir olasılıkla oval avlunun duvar kaplamalarına ait olan mermer levhaların taşıdığı ithaf, C. Iulius Plancius Varus Cornutus'un heykelinin durduğu nişin alt tarafında yazılı olmalıdır. Bu tahmin doğru ise, Cornutus'un heykeli, batı ya da doğu duvarındaki üst nişlerden en güneydekinde durmuş olabilir. Bütün bunlar göz önünde tutulduğunda, ktistai heykellerini nişlere göre hipotetik olarak aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz:

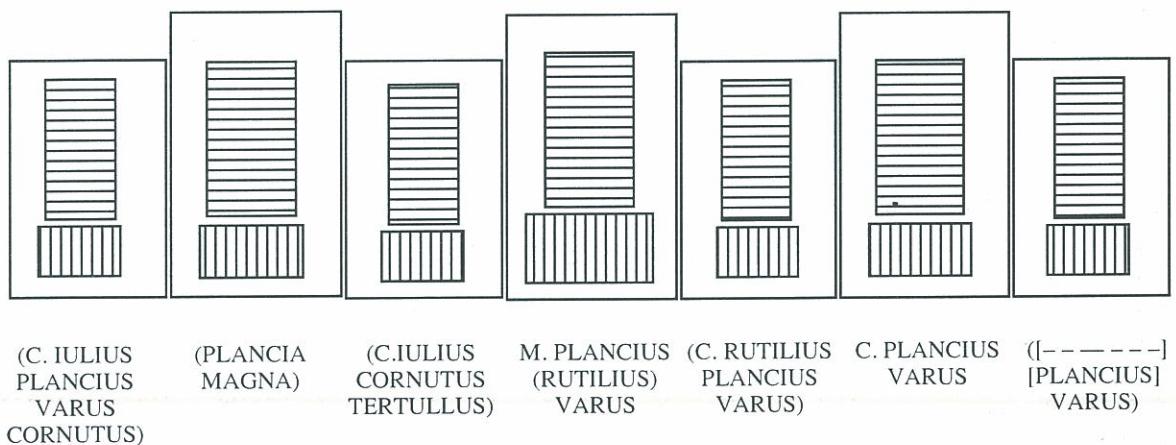
28 Bu konuda krş. R. Merkelbach, Epigr. Anat. 12, 1988, s. 78.

29 Bk. S. Şahin, age. (dn.16).

Yunan asilli kurucular:

Latin asilli kurucular:

SUMMARY

The Founders of the City of Perge and Placia Magna

In this article, the nine statues of founders (*Ktistai*) are examined for their qualitative and quantitative aspects by referring to the pedestals, and the inscriptions found on them, that were unearthed during the excavations carried out in the oval courtyard between the Hellenistic towers and Hadrian's Gate in Perge, and such particulars as the commissioner of the statues, the time, the occasion and the purpose of their making are discussed.

After having ascertained that the founders' statues were commissioned by *Plancia Magna*, the celebrated lady of Perge, in compliance with Hadrian's *Panhelleneneia* program in 124-125 A.D., it is noted that there were 14 in all, seven of them representing the contemporary founders (*Ktistai*), and the other seven the legendary ones. The fact that Pausanias used the term *χαλκάτ* (metal; bronze; copper) for the statues of *Ktistai* he saw in Athens, plus the observations made on the pedestals in Perge indicate that these statues, none of which have survived to the present day, were made of cast-bronze.

To enable Perge to participate in the *Panhelleneneia* Festivities planned to be held in Athens every year, it had to prove that the city could trace its foundation back to the heroes of Greek origin. For this reason, recourse was taken to mythology, and numerous legends about Trojan heroes were adopted. However, when considered from the historical point of view, one reads in the Hittite texts of the existence of the city predating the Trojan wars.

As for why the founders' statues were so many, and those of the contemporaries added up to seven, the composition of *Plancia Magna*'s household provides interesting clues. Within this family, seven persons with qualifications to justify their being called the founders (*Ktistes*) are known by name: 1. M. Plancius Rutilius Varus (*Plancia Magna* (PM)'s father); 2. *Plancia Magna* herself; 3. C. Plancius Varus (PM's brother); 4. C. Iulius Cornutus Tertullus (PM's husband); 5. C. Iulius Plancius Varus Cornutus (PM's son); 6. C. Rutilius Plancius Varus (C. Plancius Varus' son); 7. — [Plancius] Varus (C. Plancius Varus' other son).

So it appears that *Plancia Magna* felt inclined to introduce contemporary founders of Italo-Greek origin, as if to balance the legendary ones of Greek. In the whole group, her father, M. Plancius Varus seems to command the central position of importance among the contemporary ones, as Labos does amongst the legendary.